

KARİKATÜRÜN ÖĞRENCİ RESİMLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

Uğur YILDIZ ¹, Meliha YILMAZ ²

ÖZ

Bu araştırmada, Görsel Sanatlar eğitimi uygulamalarında, karikatürün öğrenci çalışmalarına etkisi olup olmadığı, varsa hangi düzeyde ve nasıl bir etkiye sahip olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Görsel Sanat derslerinde farklı disiplinlerden ve farklı kaynaklardan mutlaka yararlanılması gerektiği dikkate alındığında, yararlanılacak kaynak olarak, özellikle mizah içerikli olması, eleştirel düşüncenin ve aynı konuya farklı bakış açılarıyla yaklaşımda bulunmanın somut örneklerini içermesi gibi nedenlerle Görsel Sanat alanlarından biri olan karikatür tercih edilmiştir. Burada amaç öğrencilere karikatür yaptırmak değil, yukarıda ifade edilen özelliklerinden yararlanıldığında, öğrencilerin resimlerine ne şekilde bir etki sağladığını ortaya koyabilmektir. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle öğrenci seviyesine uygun bir konu olarak ‘turizm’ konusu tercih edilmiş ve bu konuyla ilgili karikatürlerin kullanıldığı deneysel bir çalışma yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Kırşehir ili, Mucur Anadolu Lisesi 9. Sınıfta okuyan, 29’u deney, 24’ü kontrol grubu olmak üzere toplam 53 öğrenciyle oluşturulmuştur. Kontrol grubu öğrencilerine doğrudan ‘turizm’ konulu resimler yaptırılırken, deney grubu öğrencilerine karikatür örnekleri gösterilmiş, karikatürler öğrencilerle beraber incelenmiş ve sonrasında renkli resim teknikleri (pastel boya, kuru boya ve keçeli kalem) ile ‘turizm’ konulu resim yaptırılmıştır. Deney ve kontrol grubu çalışmaları alan uzmanları tarafından dokuz kriterde değerlendirilmiş ve toplanan veriler SPSS-21 paket programıyla işlenmiştir. Araştırma sonucunda; konuya uygunluk, renk kullanımı, biçim çeşitliliği-ayrıntılara ilgi, kompozisyon (düzenleme), imge zenginliği, hareket ve ritim, çalışmanın tamamlanma düzeyi ile tematik çeşitlilik bakımından deney grubu lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Öğrencilerin şablon/kalıp biçim kullanım düzeyleri açısından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır. Araştırma sonucuna göre; karikatürden yararlanmanın öğrencilere yaptırılacak olan resim uygulamalarında, anlamlı fark çıkan kriterler açısından etkili bir yöntem olduğu görülmüş olup, ders içeriğine ve öğrenci seviyesine uygun bir şekilde zenginleştirilerek kullanılması; ancak, şablon/kalıp biçimleri kırma amacına yönelik olarak, görsel algı çalışmalarına ağırlık verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Görsel Sanatlar Dersi, Turizm, Karikatür, Mizah

¹ Ph.D. student, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Böl., Resim-İş Eğt. A.B.D., uguryildiz40(at)hotmail.com

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Böl., Resim-İş Eğt. A.B.D., mel.yilmaz0637(at)gmail.com

THE IMPACT OF CARICATURE ON STUDENT'S DRAWINGS

ABSTRACT

In this study, it was tried to determine whether caricature influences the student's works and what kind of influence it has, if any, within the Visual Arts practices. Considering the necessity of making use of different disciplines and sources in visual arts courses, the caricature which is one of the fields of visual arts is chosen as the source to be utilized, especially because it has humor content, critical thinking and concrete examples of approaching the same subject with different viewpoints. The aim is not to get students to draw a caricature but to demonstrate how it influences the pictures of the students when using the above-mentioned features. Towards this end, 'tourism' was chosen as a suitable subject for the student level and an experimental study using related caricatures was carried out. The study group was formed with a total of 53 students; 29 experimental and 24 control groups studying at 9th grade of Mucur Anatolian High School in Kırşehir province. While the students of the control group were made to draw pictures related to "tourism" directly, the students of the experimental group were shown caricature samples, the caricatures were examined together with the students and then the picture about 'tourism' was made with color painting techniques (pastel, dry paint and felt pencil). Experimental and control group studies were analyzed by experts in nine criteria and the collected data were processed with the SPSS-21 package program. As a result of the research, it was found that there was a significant difference in favor of the experimental group in terms of subject suitability, color use, interest to form variety-details, composition (arrangement), image richness, movement and rhythm, the level of completion of the work and thematic diversity. There was no significant difference between the experiment and control groups in terms of the level of use of template/mold form by students. According to such a result, it was seen that use of caricature is an effective method in terms of the criteria which are significantly different in the picture practices to be made by the students and it is suggested that such a use should be realized by enriching it in accordance with the course content and the student level but the emphasis should be placed on visual perception studies for the purpose of breaking template/mold forms.

Keywords: Visual Arts Course, Tourism, Caricature, Humor

Yıldız, Uğur. ve Yılmaz, Meliha. "Karikatürün Öğrenci Resimleri Üzerine Etkisi". *idil* 6.37 (2017): 2469-2487.

Yıldız, U. ve Yılmaz, M. (2017). Karikatürün Öğrenci Resimleri Üzerine Etkisi. *idil*, 6 (37), s.2469-2487.

1. Giriş

Çağımızın tüm disiplin alanlarında yoğun etkileşimlerin olması, günümüz eğitim anlayışına da yansımış ve disiplinler arası yaklaşım kaçınılmaz hale gelmiş, eğitim programlarıyla da bir zorunluluk olarak belirlenmiştir. Öğrencinin çok yönlü gelişimini hedefleyen sanat etkinliklerinde de, tüm diğer disiplinlerle birlikte, özellikle çeşitli sanat dallarından etkili bir şekilde yararlanma yoluna gidilmelidir. (Yılmaz 283) Görsel Sanatlar derslerinde farklı sanat dallarından ve farklı kaynaklardan mutlaka yararlanılması gereği dikkate alındığında, özellikle mizah içerikli ve eğlenceli içeriğinden dolayı öğrencileri istekli kılacağının düşünülmesi, eleştirel düşüncenin ve aynı konuya farklı bakış açılarıyla yaklaşımda bulunmanın somut örneklerini içermesi gibi nedenlerle, yararlanılacak kaynak olarak Görsel Sanat alanlarından biri olan “karikatür” tercih edilmiştir,

Karikatür, (Karikatür 3)’ de yüklemek ve abartmak, çizgilerle bir kişi ya da canlının gülünç hale getirilmesi aynı zamanda bir güldürünün çizgilerle resimlenmesi çağdaş anlamıyla yazıya gerek olmadan çizgilerle güldürmek şeklinde açıklanmıştır. Karikatürün en önemli özelliği olan güldürtü işi yani mizah TDK 2005’ e göre; “bir gerçeği nükte, şaka ve takımlarla süsleyip anlatan söz ya da yazı çeşidi biçiminde tanımlanmıştır. Erzen, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisine göre ise mizah “Eğlendirmek, güldürmek ve birine bir davranışı kırmadan takılmak amacını güden ince alay” biçiminde tanımlanmaktadır. (İnam 29)’a göre “Yaratıcı insanların özgüvenlerini elde etmelerine yardımcı olabilecek, yine de eleştiriyi elden bırakmamış bir mizahi bakış, genç yaratıcının duygularının, aklının, duyularının bile gülümsemesine katkıda bulunabilir”.

Genel olarak tüm derslerde, konumuz gereği ise Görsel Sanatlar derslerinde, “en önemli motivasyon kaynağı, dersin eğlenceli hale getirilmesidir Eğlenceli hale getirilmiş bir ders, eğitimin tüm kademesinde yüksek motivasyon sağlar (Yılmaz, 2014) Ayrıca, mizahın etkili kullanımı, öğrenmeyi pekiştirir ve uzun süreli kalıcılığı sağlar” (Özdemir, Yalın ve Sezgin 95). Mizah, hem değerlendirmede farklı bakış açıları, farklı yaklaşımlar sergileyebilme, hem de olayların farklı boyutlarını ortaya çıkarabilme özelliği kazandırır, katı kurallı olmamayı öğretir, hoşgörüyü geliştirir ve eleştirel düşünme yeteneği kazandırır. Mizah içerikli kaynaklardan yararlanılması, kuşkusuz ki çalışmalarda imge zenginliğine de yol açacaktır Yılmaz,2014.

Çocukların mizah anlayışları üzerine yapılan araştırmalar, çizgi filmlere ve çizgi romanlara verdikleri cevapların incelenmesi ile başlamıştır Suls, 1972. Mizah, son zamanlarda önem kazanmış olsa da (Finney, 1994; Fisher, 1994; Gabrielson, 1982; Kuspit, 1991), çocukların karikatür haricinde çizgi filmlerde ve çizgi

romanlardaki mizah biçimlerine verdikleri cevaplar araştırılmamıştır Rubino, 1994. Öncelikle Görsel Sanatlar eğitiminde ve diğer eğitim alanlarında ders verimliliğinin artırılması amacıyla literatürde yapılan araştırmaların incelenmesi gerekmektedir. Ancak Görsel Sanatlar eğitimi açısından bakıldığı zaman bu konunun ihmal edilmiş bir konu olduğu Yılmaz 2014 görülmektedir. Benzer olarak (Oruç 57) ders verimliliğinin artırılması adına mizahtan yararlanmanın eğitim açısından bugün için yeterince olmadığına vurgu yapmaktadır. Yapılan ön araştırmalarda özellikle mizah sayesinde verimliliğin sağlanması -eğitim ilişkisi yurt dışı kaynaklarda yoğun bir biçimde göze çarparken (Suls, 1972; Finney, 1994; Fisher, 1994; Rubino, 1994). ülkemizde bu tip çalışmaların yetersizliği dikkati çekmektedir. Bu nedenle alanyazındaki eksiklik konu ile ilgili araştırma yapmayı makul kılmaktadır.

Burada amaç öğrencilere karikatür yaptırmak değil, yukarıda ifade edilen özelliklerinden yararlanıldığında, öğrencilerin resimlerine ne şekilde bir etki sağladığını yani verimliliğini ortaya koyabilmektir. Kısacası bu araştırmada, Görsel Sanatlar dersi kapsamında, yine Görsel Sanat dallarından biri olan “karikatür”ün, öğrencilerin “resim” çalışmaları üzerine etkisi olup olmadığı, varsa hangi düzeyde ve nasıl bir etkiye sahip olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Modeli

Yukarıda ifade edilen amaç doğrultusunda; öncelikle öğrenci seviyesine ve eğitim-öğretim ilkelerine uygun olarak ‘turizm’ konusu tercih edilmiştir. Kontrol grubu öğrencilerinden “turizm” konulu bir resim çalışması yapmaları istenmiş, deney grubu öğrencilerine ise, Anadolu Üniversitesi Karikatür Sanatını Araştırma merkezinin düzenlemiş olduğu uluslararası “turizm” konulu karikatür yarışmasına katılan 41 karikatürden, konuya farklı mizahi açılardan yaklaşan, öğrenci seviyesine uygun 12 adet örnek seçilmiş ve soru-cevap yöntemi ile karikatürde neler görüyorsunuz? İnsanlar, hayvanlar, bitkiler, nesneler ve tanımlayamadığınız unsurlar var mı? Bu unsurlar nasıl yerleştirilmişler? Karikatürde neler olmakta? Kullanılan çizgilerde nasıl özellikler görüyorsunuz? Biçimler, şekiller nasıl oluşturulmuş? Abartılar nasıl yapılmış? Neler vurgulanmış, ön plana çıkarılmış? Neden? Dikkatinizi çeken ayrıntılar var mı? Çalışmada en çok dikkatinizi çeken şey nedir? Renkler nasıl kullanılmış? Mekân nasıl yaratılmış? Tekrarlanan unsurlar var mı? Sizce çalışmada ne anlatılmak isteniyor? Verilmek istenen mesaj nedir? Soruları ile her bir karikatürün ayrı ayrı incelenmesi sağlanmıştır. Daha sonra öğrencilerden “turizm” konulu bir resim yapmaları istenmiştir. Araştırmada birer ders saatinden iki hafta karikatür analizlerine, iki hafta da öğrenci uygulamalarına olmak üzere toplam dört haftalık bir süre ayrılmıştır. Çalışmalar, boyama tekniklerinden pastel boya, kuru boya ve keçeli kalem kullanımı ile sınırlandırılmıştır. Kriterleri literatüre dayalı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen ve üç uzman tarafından onaylanan beşli likert tipi dereceli

puanlama anahtarının alt amaçlar doğrultusunda belirlenen kriterleri, aşağıda veri toplama araçları kısmında belirtilmiştir. Bu bağlamda, yapılan araştırma deneysel araştırma niteliğindedir. Deneysel araştırma türlerinden “Yalnız Sontestli-Denetim Gruplu Deney Düzenegi” modeli kullanılmıştır. Bu model aşağıdaki Tablo-1’de görülmektedir. Ayrıca, konuya yaklaşımda tematik bir çeşitlilik olup olmadığı, araştırmacılar tarafından tema analizi yapılarak belirlenmiştir.

Tablo-1 Son Test Kontrol Gruplu Deney Düzenegi

Grup	Ön Test	Uygulama	Son Test
S-Deney Grubu	-	X	Ö ₁
S-Denetim (Kontrol) Grubu	-	-	Ö ₂

Bu deney düzenegi klasik deney düzenegine göre daha zayıf bir düzenektir. Ancak öntest yapabilmek olanaksız olabilir veya ön testi almış olmak son test puanlarını etkileyebilir, bu tür durumlarda ister istemez böyle bir düzenek kullanma yoluna gidilebilir (Erkuş 97).

3. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Kırşehir Mucur Anadolu Lisesinde okuyan 9. Sınıf öğrencileri içerisinde 29 (%54,7) deney grubu ve 24 (%45,3) kontrol grubu olmak üzere 53 öğrenci belirlenmiştir. Araştırmada yöntemin etkililiğini ortaya çıkarmak söz konusu olduğundan deneysel desen çalışmalarında evrenden örneklem seçimine gerek duyulmamaktadır Büyüköztürk, 2008.

4. Veri Toplama Araçları

Resim değerlendirme ölçeğine ait 9 alt başlık alt amaçlar doğrultusunda, literatür destekli olarak belirlenmiş ve üç uzman tarafından onaylanmıştır. Buna göre; 8 kriter “Konuya uygunluk”, “Renk kullanımı”, “Biçim çeşitliliği- ayrıntılara ilgi”, “Kompozisyon (Düzenleme)”, “İmge zenginliği”, “Hareket ve ritim”, “Çalışmanın tamamlanması” ve “Şablon/Kalıp biçim kullanımı” uzmanlar tarafından 1 ile 5 arasında puanlandırılarak değerlendirilmiştir. “Tematik çeşitlilik” ise içerik analiz türlerinden frekans analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Resim değerlendirme ölçeğinin geliştirme aşamasında “Tematik çeşitlilik” hariç 8 kriter ve Likert dereceli puanlama anahtarı ile puanlanan resim değerlendirme formu uzman görüşü alınarak görüş ayrılığı ve görüş birliğine dayalı madde güvenilirliği belirlenmiştir. Uzmanlar arasındaki güvenilirlik için “Güvenirlilik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş

Ayrılığı)” ile elde edilen sonucunun 0.70 den daha yüksek bir sonuç vermesi beklenir (Miles ve Huberman, 1994). Bu formüle dayalı olarak belirlenen madde güvenilirlikleri 8 kriter içinde ,70 ile ,85 arasında değişmektedir. Ayrıca uzmanlar tarafından verilen puanların yorumlanmasında “Şablon/Kalıp biçim kullanımı” puanları ters orantılı olarak çevrilerek yorumlama yapılmıştır.

Resim değerlendirme ölçeğindeki her bir başlık için 3 puanlayıcı tarafından verilen puanların; puanlayıcılar arası güvenirliliği ve aynı zamanda ölçme aracına ait tek ölçüm için güvenilirlik sonucu sınıf içi korelasyon analizi Tablo-2’de ifade edilmiştir. Sınıf içi korelasyon analizi, puanlayıcı güvenirliliğinin sınanması için uygulanan yöntemlerden biridir (Shrout ve Fleiss, 1979) ve bir gözlemin varyansı ile gerçek puanlamanın gözlemlenen elemanlar arasındaki değişkenliği ile orantısı olarak ifade edilmektedir Everitt,1996.

Tablo-2 Puanlayıcıların Değerlendirme Puanlarına İlişkin Sınıfcı Korelasyon Katsayısı (Intraclass Correlation Coefficient)

Ölçeğin Başlıkları	Alt		r	F	sd1	sd2	p
Konuya uygunluk	Tek Ölçüm (Single Measures)		,64	8,13	52	104	,000*
	Ortalama Ölçüm (Average Measures)		,84	8,13	52	104	,000*
Renk kullanımı	Tek Ölçüm (Single Measures)		,81	14,46	52	104	,000*
	Ortalama Ölçüm (Average Measures)		,93	14,46	52	104	,000*
Biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi	Tek Ölçüm (Single Measures)		,77	11,47	52	104	,000*
	Ortalama Ölçüm (Average Measures)		,91	11,47	52	104	,000*
Kompozisyon (Düzenleme)	Tek Ölçüm (Single Measures)		,80	13,36	52	104	,000*
	Ortalama Ölçüm (Average Measures)		,93	13,36	52	104	,000*
İmge zenginliği	Tek Ölçüm (Single Measures)		,81	15,14	52	104	,000*
	Ortalama Ölçüm (Average Measures)		,93	15,14	52	104	,000*
Hareket ve Ritim	Tek Ölçüm (Single Measures)		,77	11,85	52	104	,000*

		Ortalama Ölçüm (Average Measures)	,91	11,85	52	104	,000*
Çalışmanın tamamlanma düzeyi		Tek Ölçüm (Single Measures)	,88	24,13	52	104	,000*
		Ortalama Ölçüm (Average Measures)	,96	24,13	52	104	,000*
		Tek Ölçüm (Single Measures)	,97	109,02	52	104	,000*
Şablon/ Kalıp biçim kullanımı		Ortalama Ölçüm (Average Measures)	,99	109,02	52	104	,000*
		Tek Ölçüm (Single Measures)	,97	109,02	52	104	,000*

*p<,05

Tablo-2'ye bakıldığında puanlayıcıların değerlendirme puanları arasında tek ölçüm için güvenilirlik katsayısı her bir alt başlıkta kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Tek ölçüm için en düşük güvenilirlik katsayısının “Konuya uygunluk” alt başlığında olduğu ve en yüksek güvenilirlik “Şablon/Kalıp biçim kullanımı” alt başlığında olduğu görülmektedir. Puanlayıcılar arası güvenilirliği ölçmek için yapılan sınıfiçi korelasyon katsayısı sonucu ortalama ölçüm için güvenilirlik katsayısı bütün alt başlıklarda yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir. Sınıf içi korelasyona dayalı güvenilirlikler incelendiğinde ortalama ölçüm için en düşük güvenilirlik katsayısının “Konuya uygunluk” alt başlığında olduğu ve ortalama ölçüm için en yüksek güvenilirlik katsayısının “Şablon/Kalıp biçim kullanımı” alt başlığında olduğu görülmektedir. Güvenirlik düzeylerine bağlı F değerlerinin de anlamlı olduğu görülmektedir. Genel itibariyle bütün başlıklarda puanlayıcı güvenilirliğinin sağlandığını ve her bir puanlayıcının bağımsız değerlendirmelerinin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda Tablo-3, Tablo-4 ve Tablo-5’de her bir uzmanın deney ve kontrol gruplarına verdiği puanlar arasındaki farklılıklara ait dağılımların incelendiği görülmektedir.

Tablo-3 Grup Değişkenine göre Birinci Uzmanın Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	t	sd	p
Konuya uygunluk	Deney	29	4,93	0,26	3,35	51	,002*
	Kontrol	24	4,00	1,47			
Renk kullanımı	Deney	29	3,31	1,00	2,80	51	,007*
	Kontrol	24	2,42	1,32			
Biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi	Deney	29	3,45	1,09	4,01	51	,000*
	Kontrol	24	2,25	1,07			

Kompozisyon (Düzenleme)	Deney	29	3,59	0,98	3,57	51	,001*
	Kontrol	24	2,58	1,06			
İmge zenginliği	Deney	29	3,48	1,12	4,56	51	,000*
	Kontrol	24	2,08	1,10			
Hareket ve Ritim	Deney	29	4,03	0,94	2,94	51	,005*
	Kontrol	24	3,17	1,20			
Çalışmanın tamamlanma düzeyi	Deney	29	4,76	0,58	6,25	51	,000*
	Kontrol	24	3,21	1,18			
Şablon/Kalıp biçim kullanımı	Deney	29	3,90	1,14	-,07	51	,948
	Kontrol	24	3,92	1,06			

*p<,05

Tablo-3'e bakıldığında deney grubu öğrencilerinin birinci uzmandan aldıkları puanların, kontrol grubu öğrencilerinin birinci uzmandan aldıkları puanlardan daha büyük olmasından dolayı "Şablon/Kalıp biçim kullanımı" alt başlığı haricindeki diğer alt başlıklarda anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır.

Tablo-4 Grup Değişkenine Göre İkinci Uzmanın Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	t	sd	p
Konuya uygunluk	Deney	29	4,24	1,15	2,59	51	,012*
	Kontrol	24	3,25	1,62			
Renk kullanımı	Deney	29	2,90	0,86	,91	51	,370
	Kontrol	24	2,63	1,31			
Biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi	Deney	29	2,93	0,92	2,08	51	,042*
	Kontrol	24	2,33	1,17			
Kompozisyon (Düzenleme)	Deney	29	3,38	0,82	3,19	51	,002*
	Kontrol	24	2,50	1,18			
İmge zenginliği	Deney	29	3,03	1,05	3,28	51	,002*
	Kontrol	24	2,13	0,95			
Hareket ve Ritim	Deney	29	3,76	0,95	3,37	51	,001*
	Kontrol	24	2,88	0,95			
Çalışmanın tamamlanma düzeyi	Deney	29	4,69	0,60	6,30	51	,000*
	Kontrol	24	3,00	1,29			

Şablon/Kalıp biçim kullanımı	Deney	29	3,86	1,13	-,47	51	,640
	Kontrol	24	4,00	0,98			

*p<,05

Tablo-4'e bakıldığında deney grubu öğrencilerinin ikinci uzmandan aldıkları puanların, kontrol grubu öğrencilerin ikinci uzmandan aldıkları puanlarından daha büyük olmasından dolayı "Şablon/Kalıp biçim kullanımı" ve "Renk kullanımı" alt başlıkları haricindeki diğer alt başlıklarda anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır.

Tablo-5 Grup Değişkenine Göre Üçüncü Uzmanın Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	t	sd	p
Konuya uygunluk	Deney	29	4,17	0,60	2,62	51	,012*
	Kontrol	24	3,50	1,22			
Renk kullanımı	Deney	29	3,45	1,06	3,05	51	,004*
	Kontrol	24	2,54	1,10			
Biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi	Deney	29	3,48	0,99	4,79	51	,000*
	Kontrol	24	2,13	1,08			
Kompozisyon (Düzenleme)	Deney	29	3,41	1,02	2,80	51	,007*
	Kontrol	24	2,58	1,14			
İmge zenginliği	Deney	29	3,52	1,06	4,56	51	,000*
	Kontrol	24	2,21	1,02			
Hareket ve Ritim	Deney	29	3,72	0,92	2,27	51	,028*
	Kontrol	24	3,04	1,27			
Çalışmanın tamamlanma düzeyi	Deney	29	4,52	0,57	6,43	51	,000*
	Kontrol	24	3,00	1,10			
Şablon/Kalıp biçim kullanımı	Deney	29	3,97	1,18	,02	51	,981
	Kontrol	24	3,96	0,95			

*p<,05

Tablo-5'e bakıldığında deney grubu öğrencilerinin üçüncü uzmandan aldıkları puanların, kontrol grubu öğrencilerin üçüncü uzmandan aldıkları puanlarından daha büyük olmasından dolayı "Şablon/Kalıp biçim kullanımı" alt başlığı haricindeki diğer alt başlıklarda anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır.

Üç uzmanın puanları arasındaki farklılıklar incelendiğinde “Şablon/Kalıp biçim kullanımı” bakımından anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Uzmanlar arasındaki tek farklılık ikinci uzmanın puanlaması sonucu “Renk zenginliği” alt başlığında puanları arasında farklılık olmadığı ve diğer iki uzmanın puanlamaları ile bu başlıkta bir farklılık ortaya çıktığı görülmektedir. Genel olarak Tablo-3-4-5’de uzmanların verdiği puanların karşılaştırılmasında “Renk zenginliği” başlığı hariç diğer başlıklarda tutarlılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacına uygun olarak 9. Sınıf deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerden toplanan verileri SPSS-21 paket programına işlenmiştir. Veriler üzerinden deney ve kontrol gruplarının resim değerlendirme puanlarının uzmanlar tarafından verilen puanlar arasındaki farklılıkları karşılaştırmadan önce parametrik test varsayımlarının karşılanma durumu incelenmiştir. Her üç uzmanında puanlaması sonucu toplanan verilerin deney ve kontrol grupları için ayrı ayrı çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 aralığında değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Normallik varsayımının bir ölçüsü olarak çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile +1 aralığında olmasının kabul edilebileceği ifade edilmektedir (Morgan, Leech, Gloeckner ve Barrett .50).

Verilere ait histogram, box plot, Q-Q ve P-P grafikleri incelendiğinde aykırı gözlem değerlerinin bulunmadığı ve dağılımın normal olduğu ortaya çıkmıştır. Test varyanslarının homojenliği için Levene istatistiğine bağlı p değerlerinin ,05’den büyük olmasından dolayı test varyanslarının homojen dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeklere ait elde edilen puan dağılımının sürekli veri olduğu ve eşit aralıklı ölçek düzeyinde olduğu görülmektedir. İki örneklemin (grup) birbirinden bağımsız olması, bağımlı değişkenlerin aralık veya oran ölçek düzeyinde ölçülmüş olması, normallik ve homojenlik varsayımlarının sağlanması parametrik test varsayımlarını karşılamaktadır. (Köklü, Büyüköztürk ve Bökeoğlu 152-161).

Bu bağlamda her bir uzmanın öğrenci resimlerine verdikleri puanların deney ve kontrol grubunda bulunan öğrenciler bağlamında dağılımları parametrik test varsayımlarını karşıladığı sonucuna ulaşılmıştır. Deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin grup değişkenine göre her bir uzmanın verdiği puan ile uzmanların ortalama puanları arasındaki farklılığın analizinde Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi kullanılmıştır. ‘Tematik çeşitlilik’ için deney ve kontrol gurubu öğrencilerin ele aldıkları konular tespit edilmiş frekans analizi konuların dağılımına göre yapılmıştır.

6. Bulgular ve Yorumlar

Bu araştırmanın amacı, Görsel Sanatlar eğitimi uygulamalarında, karikatürün öğrenci çalışmalarına etkisi olup olmadığı, varsa hangi düzeyde ve nasıl bir etkiye sahip olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara cevap aranmıştır:

1. Konuya uygunluk bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Renk kullanımı bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Kompozisyon (Düzenleme) bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. İmge zenginliği bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Hareket ve Ritim bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?
7. Çalışmanın tamamlanma düzeyi bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?
8. Şablon/Kalıp biçim kullanımı bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?
9. Tematik çeşitlilik bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Yukarıda belirlenen alt amaçlar doğrultusunda ortaya çıkan ürünlerin resim değerlendirme ölçeği ile puanlaması sonucu ilk 8 alt başlıkta kontrol grubunda bulunan öğrencilerin üç uzmanın verdiği puanların ortalaması ile deney grubunda bulunan öğrencilerin üç uzmanın verdiği puanların ortalaması arasındaki fark incelenmiş ve ayrıca 9. alt başlık için frekans analizi yapılmıştır.

1.1. Konuya uygunluk bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo-6 “Konuya Uygunluk” Alt Başlığında Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	t	sd	p
Konuya uygunluk	Deney	29	4,45	0,57	3,16	51	,003*
	Kontrol	24	3,58	1,33			

*p<,05

Tablo-6’ya bakıldığında deney grubunda bulunan öğrencilerin konuya uygunluk açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =4,45) ile kontrol grubunda bulunan öğrencilerin konuya uygunluk açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,58) arasında $t_{(51)}=3,16$, $p=,003<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Deney grubu öğrencilerinin konuya uygunluk açısından puanlarının anlamlı farklılık yaratacak düzeyde yüksek olması turizm konulu karikatür örneklerinin gösteriminden kaynaklanmaktadır.

1.2. Renk kullanımı bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo-7 “Renk Kullanımı” Alt Başlığında Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	t	sd	p
Renk kullanımı	Deney	29	3,22	0,91	2,41	51	,020*
	Kontrol	24	2,53	1,18			

*p<,05

Tablo-7’ye bakıldığında deney grubunda bulunan öğrencilerin renk kullanımı açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,22) ile kontrol grubunda bulunan öğrencilerin renk kullanımı açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =2,53) arasında $t_{(51)}=2,41$, $p=,020<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Deney grubu öğrencilerinin renk kullanımı açısından puanlarının anlamlı farklılık yaratacak düzeyde yüksek olması turizm konulu karikatür örneklerinin gösteriminden kaynaklanmaktadır.

1.3. Biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo-8 “Biçim Çeşitliliği, Ayrıntılara İlgi” Alt Başlığında Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	t	sd	p
Biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi	Deney	29	3,29	0,92	3,97	51	,000*
	Kontrol	24	2,24	1,00			

*p<,05

Tablo-8’e bakıldığında deney grubunda bulunan öğrencilerin biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,29) ile kontrol grubunda bulunan öğrencilerin biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =2,24) arasında $t_{(51)}=3,97$, $p=,003<,05$ ’e göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Deney grubu öğrencilerinin biçim çeşitliliği, ayrıntılara ilgi açısından puanlarının anlamlı farklılık yaratacak düzeyde yüksek olması turizm konulu karikatür örneklerinin gösteriminden kaynaklanmaktadır.

1.4. Kompozisyon (Düzenleme) bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo-9 “Kompozisyon (Düzenleme)” Alt Başlığında Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	t	sd	P
Kompozisyon (Düzenleme)	Deney	29	3,46	0,89	3,46	51	,001*
	Kontrol	24	2,56	1,01			

*p<,05

Tablo-9’a bakıldığında deney grubunda bulunan öğrencilerin kompozisyon (düzenleme) açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,46) ile kontrol grubunda bulunan öğrencilerin kompozisyon (düzenleme) açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =2,56) arasında $t_{(51)}=3,46$, $p=,001<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Deney grubu öğrencilerinin kompozisyon (düzenleme) açısından puanlarının anlamlı farklılık yaratacak düzeyde yüksek olması turizm konulu karikatür örneklerinin gösteriminden kaynaklanmaktadır.

1.5. İmge zenginliği bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo-10 “İmge Zenginliği” Alt Başlığında Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	T	sd	P
İmge zenginliği	Deney	29	3,34	0,99	4,49	51	,000*
	Kontrol	24	2,14	0,96			

*p<,05

Tablo-10’a bakıldığında deney grubunda bulunan öğrencilerin imge zenginliği açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,34) ile kontrol grubunda bulunan öğrencilerin imge zenginliği açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =2,14) arasında $t_{(51)}=4,49$, $p=,000<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Deney grubu öğrencilerinin İmge zenginliği açısından puanlarının anlamlı farklılık yaratacak düzeyde yüksek olması turizm konulu karikatür örneklerinin gösteriminden kaynaklanmaktadır.

1.6. Hareket ve Ritim bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo-11 “Hareket ve Ritim” Alt Başlığında Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	T	sd	P
Hareket ve Ritim	Deney	29	3,84	0,84	3,10	51	,003*
	Kontrol	24	3,03	1,07			

*p<,05

Tablo-11’e bakıldığında deney grubunda bulunan öğrencilerin hareket ve ritim açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,84) ile kontrol grubunda bulunan öğrencilerin hareket ve ritim açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,03) arasında $t_{(51)}=3,10$, $p=,003<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Deney grubu öğrencilerinin hareket ve ritim açısından puanlarının anlamlı farklılık yaratacak düzeyde yüksek olması turizm konulu karikatür örneklerinin gösteriminden kaynaklanmaktadır.

1.7. Çalışmanın tamamlanma düzeyi bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo-12 “Çalışmanın Tamamlanma Düzeyi” Alt Başlığında Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	T	sd	P
Çalışmanın tamamlanma düzeyi	Deney	29	4,66	0,52	6,79	51	,000*
	Kontrol	24	3,07	1,12			

*p<,05

Tablo-12’ye bakıldığında deney grubunda bulunan öğrencilerin çalışmanın tamamlanma düzeyi açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =4,66) ile kontrol grubunda bulunan öğrencilerin çalışmanın tamamlanma düzeyi açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,07) arasında $t_{(51)}=6,79$, $p=,000<,05$ ’e göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Deney grubu öğrencilerinin çalışmanın tamamlanma durumu açısından puanlarının anlamlı farklılık yaratacak düzeyde yüksek olması turizm konulu karikatür örneklerinin gösteriminden kaynaklanmaktadır.

1.8. Şablon/Kalıp biçim kullanımı bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo-13 “Şablon/Kalıp Biçim Kullanımı” Alt Başlığında Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Bağımsız Örneklem (Independent-Sample) T-Testi Sonuçları

Ölçeğin Alt Başlıkları		N	Ortalama	S	t	Sd	P
Şablon/Kalıp biçim kullanımı	Deney	29	3,91	1,14	-,17	51	,866
	Kontrol	24	3,96	0,99			

*p<,05

Tablo-13’e bakıldığında deney grubunda bulunan öğrencilerin şablon/kalıp biçim kullanımı açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,91) ile kontrol grubunda bulunan öğrencilerin şablon/kalıp biçim kullanımı durumu açısından aldıkları ortalama puan ($\bar{X}$ =3,96) arasında $t_{(51)}=-,17$, $p=,866>,05$ ’e göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen deney grubunda bulunan öğrencilere turizm konulu karikatür örneklerinin gösterimi sayesinde

şablon/kalıp biçim kullanım durumu kontrol grubuna göre biraz daha düşük olduğu görülmektedir.

1.9. Tematik çeşitlilik bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo-14 “Tematik Çeşitlilik” Alt Başlığında Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrenci Sayılarına Göre Frekans Testi Sonuçları

Temalar		N	%
1-Tarihi ve coğrafi güzellikler ve turizm	Deney	1	3,4
	Kontrol	10	41,7
2-Gezegenler arası turizm	Deney	3	10,3
	Kontrol	0	00
3-Dünyaya turist olarak gelen uzaylı	Deney	1	3,4
	Kontrol	0	00
4-Maddi gelir yetersizliğinden tatil yapamama	Deney	1	3,4
	Kontrol	0	00
5-Turistlere satılan ürünlerin pahalılığı	Deney	4	13,8
	Kontrol	0	00
6-Tarihi yerlerin ve eserlerin turistler tarafından tahrip edilmesi	Deney	3	10,3
	Kontrol	0	00
7-Doğal güzelliklerin turistler tarafından kirletilmesi	Deney	3	10,3
	Kontrol	0	00
8-Tatil için gelen turistlere kötü davranma	Deney	3	10,3
	Kontrol	0	00
9-Yerli halkın doğal güzellikleri yok etmesi ve turistlerin artık ziyarete gelmemesi	Deney	3	10,3
	Kontrol	0	00
10-Tarihi eserlerin yok edilmesinden dolayı turistlerin artık ziyarete gelmemesi	Deney	3	10,3
	Kontrol	0	00
11-Turistlerin konaklaması için yapılan oteller	Deney	2	6,9
	Kontrol	6	25,0
12-Plaj ve turizm	Deney	2	6,9
	Kontrol	8	33,3
Toplam	Deney	29	100
	Kontrol	24	100

Tablo-14'e bakıldığında deney ve kontrol grubu öğrencilerinin toplamda 12 konu başlığında resim yaptıkları görülmektedir. Kontrol grubu öğrencileri, konuya 3 farklı temayla yaklaşırken, deney grubu öğrencilerinde 12 farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Deney grubunda bulunan öğrencilerin tematik çeşitliliğinin kontrol grubuna göre dört katı fazla olması turizm konulu karikatür örneklerinin gösteriminden kaynaklanmaktadır.

7. Sonuç

Araştırma sonucunda, Görsel Sanatlar dersinde karikatürden yararlanmanın etkililiği ampirik olarak doğrulanmıştır. Elde edilen bu genel bulgu teorik Oruç, 2010; Yılmaz, 2014 ve alanyazının da yapılan ampirik bulgularla Efland, 1995; Gabrielson, 1982; Shrout, P. & Fleiss, 1979 aynı doğrultudadır. Şablon/Kalıp biçim kullanım durumu alt başlığı haricindeki diğer alt başlıkların tamamında deney grubu lehine anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Bu sonuca dayalı olarak denilebilir ki; görsel sanat çalışmalarında, öğrencilere farklı konular verilmesi, farklı disiplinlerden yararlanılması, kullanılan yöntemlerde değişiklik ve mizahtan yararlanılarak dersin eğlenceli hale getirilmesi, görsel sanat çalışmalarında verimli sonuçlara ulaşılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Uluslararası alanyazında da Parsons, 1987; Rubino, 1994; Suls, 1972 benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. .

Neyi nasıl ifade edeceği konusunda çaresiz kalan öğrenciler, kalıp/şablon biçim kullanımını çıkar yol olarak görmektedirler. Bu nedenle, araştırma sonucunda anlamlı fark çıkmayan şablon/kalıp biçim kullanımı konusunda, sanat eğitimcileri tarafından görsel algı çalışmalarına ağırlık verilmesi önerilmektedir. Görsel algı çalışmaları açısından en etkili yöntem, öğrencilerin kendi haline bırakılarak gözlem yapmalarını sağlamak değil, algılamaları istenen unsurlar ve özellikleriyle ilgili doğru sorular yöneltilecek ve böylece dikkatleri çekilerek gözlem yapmalarının sağlanmasıdır.

Diğer taraftan öğrencilerin kırk dakikalık ders sürecini verimli bir şekilde kullanmaya çalıştıkları fakat ders süresinin yetersiz kaldığı araştırmacılar tarafından gözlemlenen farklı bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Görsel Sanatlar ders saatinin yetersizliği, yapılan tüm araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bir gerçektir. Bu nedenle, görsel sanatlar ders saatinin artırılması gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Belirtmekte yarar görülen bir husus ise, öğrencilerin turizm konulu karikatürleri incelemekten zevk aldıkları, resimleri keyif alarak yaptıkları, eğlendikleri bir atmosfer gözlemlenmiş olup, bu durum öğrenciler tarafından da sıklıkla dile getirilmiştir. Ancak bu durumla ilgili, öğrenci motivasyonu açısından ayrıca farklı araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Büyüköztürk, Şener. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pagem, 2008.
- Efland, Arthur. “*Change in Theconceptions Of Art Teaching.*” Neperud, R. (Ed.), *Context, Content, Andcommunity in Art Education: Beyondpostmodernism*. New York: TeachersCollegePrees, 1995. 25-40
- Erkuş, Adnan. *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci*. Ankara: Seçkin, 2013.
- Erevitt, Brian. *Making Sense Of Statistics İn Psychology*. Oxford: Oxford University, 1996.
- Erzen, Jale N. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: Anadolu, 1997.
- Finney, Gail. *Lookwho ’slaughting: Genderandcomedy*. Amsterdam: Gordon And Breach, 1994.
- Fisher, R. L. “Freud was Wrong About Leonardo” Paperpresented at Themeeting Of The 1994 International Society Of Humor Studies, NY: IthacaCollege, 1994.
- Gabrielson, Walter. Westward hal. *Art İn America*, 70 (1982) 108-110
- İnam, Ahmet. “Mizahın Eğitimdeki Yeri”. *Çağdaş Eğitimde Sanat*. (1994): 29-32.
- “Karikatür” *Eczacıbaşı Ansiklopedisi*, 2008.
- Köklü, Nilgün, Büyüköztürk Şener ve Bökeoğlu Ömay Çokluk. *Sosyal Blimler İçin İstatistik*. Ankara: Pagem, 2007.
- Kuspit, Donald. Tart Wit. *Wisehumor. Art Forum*, 1991. 13, 93-101.

Miles, Matthew B., Huberman A. Michael. *Qualitativedataanalysis: An ExpandedSourcebook*. Second Edition. California: Sage. 1994.

“Mizah” Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu. 2005.

Morgan, George A, Leech Nancy L. Gloeckner Gene W. & Barrett Karen C. *SPSS Forintroductorystatistics*. Useandinterpretation. Psychology. 2004.

Oruç, Şahin. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Mizah Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Tutumlarına Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2010): 56-73

Özdemir, Servet, Yalın Halil İbrahim ve Sezgin Feridun. *Eğitim Bilimlerine Giriş (Ekonomik Baskı)*. Ankara: Nobel Yayın, 2008.

Parsons, Michael J. How *Weunderstand art: A Cognitivedevelopmentalaccount Of Aestheticexperience*. London: Cambridge, 1987.

Rubino, J. A Laughingmatter: Humor As Resistance İn TheworkOf Sante Fe Indianschoolstudioartists. Paperpresented At Themeeeting Of The 1994 International Societyfor Humor Studies Conference.- NY: IthacaCollege. 1994.

Shrout, Patrick, Fleiss Joseph L. İntraclass Correlationuses İn Assessing Rater Reliability. *PsychologicalBulletin*, 86(2) (1979): 420-428

Suls, Jerry. *A Two-Stage Model Fortheappreciation Of Jokesandcartoons. An Information Processing Analysis*. İçinde J.H. Goldstein & P. E. McGhee (Eds.). *Thepsychology Of Humor. Theoreticalperspectivesandempiricalissues*.81-100. NewYork: Academic. 1972.

Yılmaz, Meliha. *Sanat Eğitiminde Motivasyon, Sanat Eğitiminde Kopya ve Taklit, Görsel Sanatlarda Teknik ve Yöntemler*. İçinde (Ed.) K. Artut. *Güzel Sanatlar Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Anı. 2010. 193-298.

Yılmaz, Meliha. “Görsel Sanatlar Eğitiminde Mizahın Yeri ve Kaynakları. *Akademik Bakış*. <http://www.akademikbakis.org/dergi/gorsel-sanatlar-egitiminde-mizahin-yeri-ve-kaynaklari201401.pdf> adresinden edinilmiştir.12.02.2017.